Tromsø kommune

Handlingsplan 2024-2027

for kjønns- og seksualitetsmangfold i Tromsø

Sammen for et varmt
og livskraftig Tromsø

Innholdsfortegnelse

1. SAMMEN FOR ET VARMT OG LIVSKRAFTIG TROMSØ 3

2. OM KJØNNSIDENTITET OG SEKSUALITETSMANGFOLD 5

3. LOVVERK OG NASJONALE FØRINGER 6

4. FORSKNING OG KUNNSKAP OM LEVEKÅR OG HOLDNINGER 8

5. EVALUERING OG REVISJON 2023 12

6. HANDLINGSPLAN FOR KJØNNS- OG SEKSUALITETSMANGFOLD – TILTAK 2024-2027 13

- **1. BARNEHAGE OG SKOLE** 15
- **2. FRITID OG SAMFUNN** 16
- **3. HELSE OG OMSORG, HJELPETJENESTER** 17
- **4. OPPFØLGING, GJENNOMFØRING OG EVALUERING** 18

ORDLISTE 19

Referanser 25

1. SAMMEN FOR ET VARMT OG LIVSKRAFTIG TROMSØ

Alle som bor og oppholder seg i Tromsø skal åpent og fritt kunne leve sine liv basert på likeverd og gjensidig respekt, uavhengig av kjønn, seksualitet, hvem man forelsker seg i, hvem man velger å leve sammen med og hvordan man velger å uttrykke sin identitet. Dette er nedfelt i kommunens motto «sammen for et varmt og livskraftig Tromsø», der vi vektlegger Tromsø som et raust og inkluderende samfunn med plass til mennesker med forskjellig nasjonalitet, etnisitet, religion og kjønnsuttrykk, basert på felles verdier som demokrati, toleranse, likeverd og personlig frihet.

Diskriminering eller frykt for å oppleve diskriminering begrenser valg og handlingsrom. Mennesker som forventer å bli avvist og nedvurdert, velger bort yrker, utdanninger, fritidsaktiviteter og bomiljøer preget av fordommer. Diskrimineringen kan ramme Lhbt-personer, så vel som heterofile som ikke følger kjønnsnormene. Det finnes også steder hvor man ikke forventer å møte diskriminering, men hvor man likevel gjør det, slik at aktiviteter eller steder velges bort. Dette er et tap for enkeltmennesker. Det er også et tap for bedrifter, læresteder, organisasjoner og Tromsø som lokalsamfunn.
I Tromsø kommune skal vi forebygge diskriminering ved å aktualisere det mangfoldet vi har som en ressurs og en berikelse.

Denne handlingsplanen er en revidert versjon av *Handlingsplan 2017-2021 for kjønns- og seksualitetsmangfold i Tromsø.* Den ble laget i samarbeid med foreningen FRI – foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold Troms og Skeiv ungdom Troms. Tromsø kommunes prosjektgruppe besto den gangen av Birgit Eilertsen (helse- og omsorg), Wenche Figenschow (utdanning og oppvekst) og Bi Haavind (kultur og idrett).

Arbeidsgruppe for denne revisjonen har bestått av Lars Kaupang (Arctic Pride), Alf-Inge Elvegård (Fri Troms & Finnmark), Oscar Jakob Nergård (Skeiv ungdom Troms), og Nasra Ali Omar og David Moen fra Tromsø kommune, Seksjon for kultur.

Planen inneholder mange faguttrykk. Derfor er det laget en ordliste med forklaringer i slutten av dokumentet.

Mye positivt har skjedd siden Tromsøs første *Handlingsplan mot diskriminering av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i Tromsø 2008 – 2012* ble vedtatt. Arctic Pride, regnbueflagging på rådhuset, og Skeiv møteplass på UMT (Ungdommens møteplass Tromsø) er gode eksempler på det. Lov om likekjønnet ekteskap fra 2009, lov om endring av juridisk kjønn i 2016, likestillings- og diskrimineringsloven fra 2017, og Stortingets vedtak om forbud mot *konverteringsterapi* 12. desember 2023 (Stortinget, 2023), viser også hvordan dette følges opp juridisk og gir seksuelle minoriteter rettsvern og likebehandling på viktige områder.

Norge er i 2023 rangert som nummer 9 ILGAs «regnbuekart» over skeives rettigheter (ILGA-Europe, 2023), men fortsatt er det slik at ikke-heterofile skårer betydelig lavere enn resten av befolkningen på SSBS livskvalitetsmålinger, noe som særlig relateres til diskriminering og hets. I 2021 svarte 40% av ikke-heterofile at de var *lite fornøyd* med livet – i 2023 var andelen økt til 42%. SSB presiserer i sin egen analyse (Arnesen, 2024) av 2023-tallene at andelene med lav tilfredshet hos homofile (31%) og lesbiske (35%) ikke er *signifikant* forskjellige fra de heterofile (26%), men at det primært er de andre undergruppene som utgjør utslaget. Vi har uansett fortsatt et godt stykke å gå, noe som også ble tydeliggjort gjennom angrepet på Oslo Pride 25. juni 2022.
Økende utrygghet, hatkriminalitet, diskriminering, sosial ulikhet, reduksjon av rettigheter, terror, mistillit og ekstremisme er blant tidens store bekymringer.

Mangfold, likeverd og likestilling angår oss alle: Bedre vilkår for kjønnsmangfold og et bredere spekter av kjønnsidentitet er en del av arbeidet for likestilling mellom kjønnene, som bidrar til å bryte ned rigide kjønnsforventninger og styrke frihet og muligheter for alle i samfunnet.

Fra antidiskriminering til frihet for kjønnsmangfold: Den første handlingsplanen fra 2008 hadde fokus på hvordan vi skal unngå diskriminering av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner Handlingsplanen av 2017 fikk et spesielt fokus på generell frihet for kjønns- og seksualitetsmangfold, noe som videreføres i denne revisjonen, da det fortsatt er like aktuelt. I *Ungdata* 2021 kom det for eksempel fram at 20% av norske ungdommer mener at kategoriene hetero, homo eller lesbisk ikke passer for dem (Pileberg, 2022).

- **Handlingsplanens visjon:** Alle som bor i Tromsø skal åpent og fritt kunne leve sine liv basert på likeverd og gjensidig respekt, uavhengig av kjønn, seksualitet, hvem man forelsker seg i, hvem man velger å leve sammen med og hvordan man uttrykker sin identitet.

- **Handlingsplanens mål:** Tromsø kommune vil øke kunnskapen om og respekten for kjønnsmangfold, skape større trygghet for seksuelle minoriteter, slik at alle innbyggere opplever større frihet og større handlingsrom.

Tiltakene i handlingsplanen er basert på kommunens ansvar som *tilrettelegger*, *tjenesteyter* og *arbeidsgiver*, og kommunen som samarbeidspartner med aktuelle lag og foreninger og det sivile samfunn. Viktige lokale samarbeidspartnere er foreningen FRI Troms, Skeiv ungdom Troms, Tromsø Arctic Pride, Tromsø idrettsråd, næringslivet, lag og foreninger, kulturaktører og andre som arbeider for mangfold, inkludering, trygge møteplasser, og mot diskriminering.

2. OM KJØNNSIDENTITET OG SEKSUALITETSMANGFOLD

Kjønnsidentitet og seksualitetsmangfold er et tema som angår alle mennesker. Denne planen tar utgangspunkt i de som framstår som minoriteter i forhold til den heterofile majoritet, det vil si personer som er tiltrukket av samme kjønn – bifile, homofile og lesbiske; transpersoner og alle som uttrykker en annen kjønnsidentitet enn den sosialt rådende tokjønnsmodellen i samfunnet.

Heteronormativitet beskriver en underliggende antakelse om heteroseksuell orientering i møte med andre mennesker. Det vil si at sosiale normer og samfunnsinstitusjoner er basert på at alle mennesker i utgangspunktet er heterofile, og at avvik fra dette er unormalt. Videre inngår det antakelser om at alle mennesker kan kategoriseres som enten mann eller kvinne, at den normale samlivsformen er mellom to mennesker av motsatt kjønn.

Mange opplever at de bryter med samfunnets forventninger både når det gjelder hvem de tiltrekkes av og hvordan de ter seg. I dagliglivet fører samfunnets heteronormativitet til at de som skiller seg ut, stadig opplever å måtte forklare seg når temaer som partnere og familieliv tas opp. "Komme ut"-prosessen kan dermed bli et livslangt prosjekt der en må forklare seg for nye mennesker privat, og i møte med offentlige institusjoner, hver gang med usikkerheten om hvordan vedkommende vil reagere. Dette, sammen med frykten for negative reaksjoner, kan for mange være så belastende at de underkommuniserer sin kjønnsidentitet og skjuler sin seksuelle orientering overfor mennesker de omgås i familielivet, på skolen og på jobben; eller de velger å skifte sosialt miljø for å unngå avvisning eller diskriminering.

Også heterofile kan oppleve at deres væremåte ikke samsvarer med det heteronormative. Dette rammer for eksempel unge gutter og jenter som kan utsettes for negative reaksjoner og i verste fall mobbing og trakassering fordi de ikke oppfører seg som det forventes av dem. De som regner seg selv som heterofile, rammes også av fordommer, forventninger og normer om hva som er maskulint og feminint. Dette innskrenker folks valgfrihet og muligheter.

3. LOVVERK OG NASJONALE FØRINGER

Lov om likestilling og forbud mot diskriminering trådte i kraft den 1. januar 2018. Den nye loven samlet flere lover relatert til diskriminering (inkludert *Lov om forbud mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk* av 2013) i én likestillings- og diskrimineringslov. Lovens formål er

> *å fremme likestilling og hindre diskriminering på grunn av kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, omsorgsoppgaver, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder og andre vesentlige forhold ved en person. Med likestilling menes likeverd, like muligheter og like rettigheter. Likestilling forutsetter tilgjengelighet og tilrettelegging.* (Lovdata, 2018)

Loven forbyr også diskriminering på grunn av kombinasjoner av diskrimineringsgrunnlagene, eksempelvis skeive med samisk bakgrunn (*interseksjonell* diskriminering).

Felles ekteskapslov for heterofile og homofile par trådte i kraft 1. januar 2009. Dette var den første større lovendringen på dette feltet siden straffelovens § 213 om forbud om seksuell omgang mellom menn ble opphevet i 1972. I april 2016 vedtok Kirkemøtet å si ja til kirkelig vigsel av likekjønnede, og 1. februar 2017 ble det første homofile paret viet i kirken.

Lov om endring av juridisk kjønn: Stortinget vedtok i 2016 en lov som gjorde det mulig å skifte kjønn kun basert på en egenerklæring. Dette var et viktig juridisk framskritt for transpersoner, men samme år stemte Stortinget ned et forslag om å opprette et tredje juridisk kjønn. Stortinget stemte igjen nei i januar 2023, men i juni 2023 kom en rapport fra BUFDIR om temaet. Denne presenterte fem hovedutfordringer for ikke-binære:

1. Ikke-binære har dårligere levekår og livskvalitet. Både sammenlignet med befolkningen ellers og andre skeive.
2. Ikke-binære er mer utsatt for utenforskap, diskriminering og vold.
3. Det er lite kunnskap om kjønnsmangfold i samfunnet. Mange kvier seg for å bruke offentlige tjenester.
4. Ikke-binære har ikke tilgang på kjønnsbekreftende behandling.
5. Ikke-binære mangler juridisk anerkjennelse.

Videre foreslår rapporten tre tiltak:

1. Reservasjon mot å oppgi kjønn i offentlige identifikasjonsdokumenter.
2. Opprette en tredje juridisk kjønnskategori og gjennomgang av lovgivning.
3. Nasjonal veileder for anerkjennelse av kjønnsidentitet.

Nepal var det første landet som innførte et tredje juridisk kjønn, og senere har minst 15 land med en samlet befolkning på rundt to milliarder fulgt etter: Argentina, Østerrike, Australia, Canada, Colombia, Danmark, Tyskland, Island, Irland, Malta, Nederland, New Zealand, Pakistan, India og USA.

I 2020 ble det strafferettslige diskrimineringsvernet for transpersoner og andre som har en kjønnsidentitet eller et kjønnsuttrykk som bryter med omgivelsenes forventninger, styrket gjennom en utvidelse av straffeloven § 185 *Hatefulle ytringer* – den såkalte «rasismeparagrafen». Uttrykket «homofil orientering» ble erstattet med «seksuell orientering»:

> *Med diskriminerende eller hatefull ytring menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen» på grunn av personens gruppebaserte tilhørighet. Gruppebasert tilhørighet kan for eksempel være hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse, religion eller livssyn, seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk, eller nedsatt funksjonsevne.* (Lovdata, 2020)

Regjeringens handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold (2023 – 2027) ble lagt fram i februar 2023. Den skal *bidra til å bedre livskvaliteten til skeive, sikre deres rettigheter og bidra til større aksept for kjønns- og seksualitetsmangfold.* Handlingsplanen inneholder 49 tiltak for å trappe opp innsatsen for skeive, både nasjonalt og internasjonalt.

Tre innsatsområder får et økt fokus:

- Skeive med minoritetsbakgrunn
- Transpersoner / kjønnsinkongruens
- En mer inkluderende idrett

Blant nye tiltak er:

- En egen tilskuddsordning for skeives psykiske helse
- Utvikling av samisk språk om kjønns- og seksualitetsmangfold

Norge falt fra 4. til 9. plass på ILGAs europeiske «regnbuekart» fra 2022 til 2023, og ble med det jumbo i Norden. En av de oppgitte årsakene var den nye nasjonale handlingsplanens manglende ivaretagelse av personer med *variasjoner i kjønnskarakteristika*. Andre årsaker var at Norge fortsatt ikke hadde innført muligheten for *et tredje juridisk kjønn*, eller iverksatt forbud mot *konverteringsterapi* (Engesak, 2023). Sistnevnte ble imidlertid vedtatt av Stortinget 12. desember 2023.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (BUFDIR) er fagdirektorat for likestilling og ikke-diskriminering, og LHBT-senteret i BUFDIR er det nasjonale kunnskapssenteret for seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk.

I samarbeid med Helsedirektoratet ivaretar BUFDIR informasjonsformidling til barn og unge om seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika gjennom nettressursen ung.no.

4. FORSKNING OG KUNNSKAP OM LEVEKÅR OG HOLDNINGER

Undersøkelsen *Seksuell orientering, kjønnsmangfold og levekår* (Norman Anderssen, 2021) oppsummerer sine funn i tre punkt:

1) Transpersonene rapporterte om levekårsutfordringer og erfaringer med ulike former for diskriminering. Samtidig rapporterte de også om stolthet og støtte, og deltakelse i organisasjonsliv, skeive organisasjoner og vennenettverk.

2) Lesbiske kvinner og homofile menn rapporterte i stor grad om levekår på lik linje med heterofile kvinner og menn, men er noe mer utsatt for psykiske helseplager. Analysene viser små og få forskjeller mellom heterofile og lesbiske kvinner. Forskjellene mellom heterofile og homofile menn er også relativt små, men på flere punkt var det signifikant flere homofile menn enn heterofile menn som rapporterte om levekårsutfordringer.

3) Blant bifile menn og kvinner var det høyere andeler som rapporterte om levekårsutfordringer enn blant lesbiske kvinner og homofile menn og heterofile kvinner og menn. I 2013 ble levekårsutfordringer blant bifile kvinner trukket fram. I 2020-utvalget finner vi tydeligere levekårsutfordringer blant både bifile menn og kvinner.

Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022 (Løvgren, 2023), har et eget fordypningskapittel om LHB-personer (lesbiske, homofile og bifile) som viser at disse er langt mer utsatt for vold, hatkriminalitet og hatefulle ytringer enn heterofile. Enda mer utsatt er LHB-personer med innvandrerbakgrunn.

I 2022 publiserte BUFDIR sin fjerde rapport om befolkningens holdninger til Lhbtiq-personer (Bufdir, 2022). Den slår fast at folk er mindre negative til Lhbtiq-personer nå enn for 15 år siden. Det er regionale forskjeller i holdninger, og menns holdninger er mer negative enn kvinners. Samtidig er det flere som har negative holdninger til transpersoner og ikke-binære enn til lesbiske, homofile og bifile.

I holdningsundersøkelsen spørres det for første gang om befolkningens holdning til innføring av et tredje juridisk kjønn i Norge. Det er flere som er uenige enn som er enige i at det bør innføres et tredje juridisk kjønn. Omtrent en tredjedel av befolkningen er enten usikre i spørsmålet, eller er verken enig eller uenig. Menn er mer negative til dette enn kvinner, og eldre innbyggere er mer negative enn yngre.

Transpersoner kan møte praktiske utfordringer i hverdagen som andre ikke har. Idrett, svømming og aktiviteter som innebærer bruk av garderober, kan være problematisk for transpersoner. Noen utfordringer er forholdsvis lett å løse – som f.eks. at offentlige toaletter ikke trenger å være kjønnsdelte, og at en ikke trenger å oppgi kjønn på skjemaer eller kan ta i bruk kjønnsnøytrale ord

der det er hensiktsmessig. Andre praktiske utfordringer som tilgang på det som i dag er dame-/jente- og herre-/guttegarderober er mer komplekse fordi det er mange hensyn å ta. Mangel på praktiske løsninger bidrar til at transpersoner opplever diskriminering i hverdagslivet, dvs. de ekskluderes fra aktiviteter.

Helse: Undersøkelsen *Seksuell orientering, kjønnsmangfold og levekår* (Norman Anderssen, 2021) viser at Lhbt-personer i langt større grad enn heterofile og cispersoner oppgir at de har forsøkt å begå selvmord. Antall selvmordsforsøk blant Lhbt-personer har økt klart siden tilsvarende undersøkelse i 2013. Høyest andel har bifile kvinner og transpersoner (32-34%)

Mobbing: Vitsing om homofile menn og lesbiske kvinner må sies å være relativt utbredt, da omtrent 1 av 4 oppga i 2022 å ha fortalt vitser om homofile menn og lesbiske kvinner i løpet av de siste 12 månedene (Bufdir, 2022). Vitsing om Lhbt-personer er vanligst blant de yngste, det vil her si personer mellom 16 og 30 år. Det er lite utbredt at man fysisk flytter seg eller tar avstand når man er tett på personer med en annen seksuell orientering enn heterofil.

Idretten er et område der det fortsatt kan være ekstra vanskelig å framstå som skeiv. Etter at Norges idrettsforbund (NIF) gjennomførte prosjektet «Med idretten mot homohets» (2007-10) ble arbeidet mot diskriminering og mobbing delegert til hvert enkelt særforbund. *Norges idrettsforbunds bærekraftstrategi* (Norges idrettsforbund, 2022) fastslår at «NIF skal sørge for en idrett som er inkluderende» og at NIF skal «arbeide for at idrettslagenes medlemmer gjenspeiler mangfoldet i lokalsamfunnet, og at idretten på alle nivåer skal praktisere nulltoleranse for enhver form for diskriminering og trakassering».

#STOPP-kampanjen (Norges idrettsforbund, 2020) er et langsiktig holdningsarbeid i regi av NIF som skal bidra til at alle former for diskriminering i norsk idrett opphører.

Religiøse samfunn og menigheter har i flere tilfeller lavere toleranse for seksuelle minoriteter enn storsamfunnet ellers. Det har de siste årene vært en omfattende og åpen debatt innenfor Den norske kirke som har hatt stor betydning og bidratt til å bevege holdningene i en aksepterende retning. Men blant religiøse minoriteter som læstadianske menigheter, katolikker og muslimske trossamfunn er likekjønnet samliv ikke like sterkt akseptert, og kan av noen anses som syndig og ulovlig i forhold til deres tro.

Skeive med innvandrerbakgrunn opplever særlige utfordringer med bakgrunn i sin doble minoritetsstatus. Forskningsartikkelen *Diskriminering og sosial ekskludering av skeive med innvandrerbakgrunn* (publisert i februar 2020 i Tidsskrift for kjønnsforskning, Vol. 44, Utg. 2.) viser at over halvparten av respondentene rapporterer om negative kommentarer eller handlinger fordi de bryter med normer for kjønn eller seksualitet, og noen flere på grunn av innvandrerbakgrunn. 1 av 3 rapporterer om opplevelser av ekskludering fra minoritetsmiljø fordi de er skeive, og 1 av 5 om eksklusjon fra skeive miljøer på grunn av innvandrerbakgrunn.

En del innvandrere velger å komme til Norge på grunn av sin kjønnsidentitet og seksuelle orientering. Det å leve i et samfunn der de opplever mer aksept og toleranse er for mange ønsket. Noen av dem har flyktet fra undertrykkelse, ekstrem vold og tortur i hjemlandet. Etter 2012 gis det grunnlag for asyl for mennesker som ved å stå frem som homofil eller transperson i sitt hjemland kan medføre forfølgelse.

Fafo-rapporten *Stability and change in attitudes towards homosexuality among immigrant-origin adolescents in Norway* (Sterri, 2021) konfronterer ungdom i alderen 16-17 år, med foreldre fra land utenom Vest-Europa, med påstanden «Homoseksualitet er aldri akseptabelt». Rapporten fant at

unge med foreldre fra land utenfor Vest-Europa har mindre tolerante holdninger til homofili enn unge fra Vest-Europa. En fjerdedel av respondentene sa seg enig i påstanden, og lavest aksept fant man blant ungdom med opprinnelse fra Midtøsten og Afrika. Rapporten konkluderer imidlertid med at unge med innvandrerbakgrunn har større toleranse for homofili enn både sine foreldre og unge i opphavslandene, og at toleransen øker proporsjonalt med tiden de har oppholdt seg i Norge.

Eldre mennesker har opplevd store endinger i sitt livsløp. Homoseksualitet var straffbart fram til 1972. De kan møte nye utfordringer i dag, og noen kan velge å skjule sin legning når de blir pleietrengende, fordi de frykter møtet med hjemmetjeneste eller helsepersonell. Det er altså ikke bare reell diskriminering og uttrykte fordommer som kan utløse problemer, men også frykten for slike reaksjoner. Derfor er det viktig at også ansatte i omsorgstjenesten er bevisst og har kunnskap om hvordan en kan være mer åpen om dette. Samtidig har eldre oftere fordommer mot skeive, noe som kan forsterke problematikken.

Mennesker med nedsatt funksjonsevne opplever ofte at deres seksualitet generelt, og det å gi rom for seksualitetsmangfold spesielt, er et svært tabuisert område. På nettsida ung.no er det formulert slik: «Alle har rett til en god og trygg seksualitet. Seksuell nytelse og funksjon kan påvirkes av en funksjonsnedsettelse. Prat om seksualitet og søk kunnskap slik at funksjonsnedsettelsen ikke blir til hinder for en god seksualitet.» Det er viktig at undervisning og annen informasjon om seksualitet og samliv til alle skoleelever omfatter alle grupper, og alle typer seksualitet. I helsevesenet og hjelpeapparatet er det fokus på å forhindre seksuelle overgrep mot mennesker med nedsatte funksjonsevner, men kanskje mindre på deres egne seksuelle ønsker og muligheter. Det er behov for mer kunnskap om hvordan en kan møte og veilede om behov og ønsker, uansett seksuell orientering.

Likeverds- og mangfoldsutvalget gjorde et talende grep ved utformingen av NOU 2023: 13 *På høy tid – Realisering av funksjonshindredes rettigheter* (Regjeringen, 2023 (2)). Begrepet *funksjonshindret* flytter fokuset fra individets begrensninger til samfunnsstrukturenes. Personen er hemmet på grunn av samfunnets mangel på tilrettelegging.
Utredningen tar blant annet for seg temaet interseksjonalitet – om hvordan det å tilhøre flere sosiale kategorier kan medføre ekstra utfordringer og diskriminering, men også om hvordan slike kombinasjoner kan skape nye muligheter og virke frigjørende. Et eksempel er *disability art* – når kunstnere kombinerer sine forskjellige utfordringer og identiteter til en unik, kreativ «superkraft», og blir effektive talspersoner for, og eksempel på, mangfold som ressurs.

Mennesker med utviklingshemming: Om de ikke lenger blir tenkt på som aseksuelle, så har heteronormativiteten i systemer og hjelpeapparat rundt mennesker med utviklingshemming blitt lite utfordret. For mange står og faller deres mulighet til et seksualliv på kunnskapene og holdningene til menneskene rundt dem. Det er derfor viktig med kompetanseheving både hos utviklingshemmede selv, deres nærmeste, og deres tjenestepersonale.

Tilrettelegging, opplæring og bistand for seksualitet i ulike former er tematisert i NOU 2016: 17 *På lik linje – om grunnleggende rettigheter for personer med utviklingshemming* (Regjeringen, 2016) og Meld. St. 8 (2022 – 2023) *Menneskerettigheter for personer med utviklingshemming* (Regjeringen, 2022).

Skolen: Ulike funksjonsevner handler også om samfunnets syn på kroppene våre. Mange føler at det er vanskelig å leve opp til forventninger og idealer om kropp og seksualitet som formidles gjennom medier, reklame og samfunnet ellers. Dette idealet er ikke lett å leve opp til for noen. Derfor er det viktig at temaet kropp, seksualitet, kjønn og mangfold følges opp i skolen, slik at barn og unge kan få et mer åpent og kunnskapsbasert syn på egen kropp og seksualitet – et positivt syn på seg selv som man er.

Skolehelsetjenesten gir elevene informasjon om kjønn og seksualitet - bl.a. får alle niendeklasser besøk av skolehelsetjenesten, og de besøker helsestasjon for ungdom på Tvibit. Skolehelsetjenesten holder seg oppdatert på *Rosa kompetanse*.

Vi er kommet langt siden "forplantningslæren" i naturfag på 1970-tallet, men det kanskje største løftet kom i læreplanen av 2020 (LK20) hvor kjønn og kjønnsidentitet har en sentral plass i ett av de tre tverrfaglige temaene "som skal behandles i alle sammenhenger der det er naturlig": *Folkehelse og livsmestring*. Her er det definert 24 kompetansemål om kjønns- og seksualitetsmangfold, fordelt over hele grunnskoleløpet, og fagene samfunnsfag, naturfag, og KRLE. Eksempelvis skal elevene i KRLE (8. - 10. Kl.) nå ikke bare reflektere over etiske spørsmål ved temaet, men også "gjøre rede for og reflektere over ulike syn på kjønn og seksualitet i kristendom og andre religioner og livssyn".

En masteroppgave publisert i mai 2023 ved OsloMet, *Undervisning om kjønn og seksualitet i KRLE* (Kristsoffersen, 2023), drøfter lærernes forutsetninger og erfaringer med de nye læremålene. Resultatene viser at lærerne har interesse og engasjement for undervisning om kjønn og seksualitet i KRLE, men at undervisning om *ulike syn* på temaet oppleves som utfordrende grunnet uklare retningslinjer. Lærerne har ulike forståelser av kompetansemålet og dermed ulike tilnærminger til undervisningen, men alle rapporterer om ubehagelige undervisningssituasjoner knyttet til meningsmangfoldet rundt *ulike syn*. Oppgaven konkluderer med at tydeligere retningslinjer, kompetanseheving og tilgang til tilstrekkelige ressurser, mulig vil styrke lærerne i håndteringen av temaet.

Tromsø kommune har ikke registrert meldinger som omhandler forakt for seksuell orientering fra rektorene etter «mobbeparagrafen», dvs. meldinger som ville blitt behandlet etter § 9 A i Opplæringsloven. Det i seg selv trenger ikke bety at det ikke foregår former for mobbing som gjelder seksualitet, eller bruk av «homo» som negativ betegnelse; jfr. nasjonale undersøkelser som viser at dette skjer fortsatt i et ganske stort omfang.

Regnbuefamilier: Bufdirs undersøkelse fra 2022 om *holdninger til Lhbti-personer* (Bufdir, 2022) viser at holdninger til ekteskap og foreldreskap blant likekjønnede par har blitt mer positive over tid, og de fleste mener at barn som vokser opp med foreldre av samme kjønn har det like bra som andre barn. Internasjonale studier har ikke funnet forskjeller i oppvekstsvilkår mellom barn av likekjønnede og ulikekjønnede foreldre.

Det er først og fremst kvinnelige par som har felles barn. Blant registrerte likekjønnede par i 2022 levde 1528 barn med kvinnelige foreldre og 165 barn med mannlige foreldre. Det er flere barn enn dette som bor sammen med Lhbt+-personer, men tallene på dette er usikre. I tillegg finnes det lite kunnskap om skeives *opplevelse* av familieliv og foreldreskap.

Regnbuefamilie er en fellesbetegnelse for mange ulike familiekonstellasjoner under Lhbt+-paraplyen. Regnbuefamilier betyr gjerne å utvide familiebegrepet. For eksempel der et par bestående av to kvinner får barn sammen med en venn, og sånn sett utvider foreldrerollen til tre personer, mens det juridisk sett kun er tillatt med to foreldre. Familie defineres heller ikke kun av konstellasjonen foreldre og barn, men venner kan også bli sett på som familie. Et utvidet familiebegrep gjelder også familier blant heterofile cispersoner, hvor uttrykket "stjernefamilie" og uttrykket "dine, mine og våre barn", begynner å bli etablerte.

Med felles ekteskapslov av 2009 fikk likekjønnede par også rett til assistert befruktning, og til å adoptere barn.

5. EVALUERING OG REVISJON 2023

Ved evaluering av handlingsplanen fra 2017, konkluderte arbeidsgruppen med at både plandel og tiltaksdel er gode, og at de fortsatt holder sin relevans, men at det var behov for å oppdatere en del tall, fakta og henvisninger til nye lover, rapporter og dokumenter. Selv om Tromsø kommune gjør mye viktig informasjonsarbeid for seksualitet og kjønnsmangfold basert i andre føringer – f.eks. Sosialmedisinsk senter, skolehelsetjenesten, helsestasjon for ungdom på Tvibit (med sexologisk rådgiver fra 2024), «Folkehelseprosjektet» og skolene med sine 24 læringsmål om kjønns- og seksualitetsmangfold (LK20) – har det vært tydelig for arbeidsgruppen at tiltakene i handlingsplanen ikke har blitt tilstrekkelig fulgt opp av kommunen. Planen har heller ikke blitt evaluert underveis. Tiltakene ble i 2017 fordelt på fire forskjellige fagområder i kommuneadministrasjonen, men det kan virke som om ansvarsfordelingen i utgangspunktet ikke var tydelig nok, og deretter ble den trolig videre utvannet av den store omorganiseringen som resulterte i et helt nytt organisasjonskart høsten 2021.

Ved evalueringen av den første utgaven av handlingsplanen (2008 – 2012) gikk kritikken fra organisasjonene på mye av det samme mht. ansvar og oppfølging, og de etterlyste et klarere samarbeid mellom kommunen og organisasjonene.

Arbeidsgruppen for herværende revisjon foreslår derfor å videreføre de tre prioriterte satsingsområdene

Kompetanseheving
- i barnehagen
- i skolen
- i kommuneorganisasjonen / blant kommuneansatte

som fortsatt er like aktuelle, men for å sikre at tiltakene gjennomføres, foreslås midlene som er knyttet til handlingsplanen overført til en søkbar tilskuddsordning, hvor relevante organisasjoner kan søke om å påta seg en koordinator-rolle for tiltaksgjennomføringen i 4-årsperioden – i samarbeid med kommunen. Dette må eventuelt tilpasses eksisterende avtaler som måtte berøre de aktuelle tiltakene.

6. HANDLINGSPLAN FOR KJØNNS- OG SEKSUALITETSMANGFOLD – TILTAK 2024-2027

Visjon: Alle som bor i Tromsø skal åpent og fritt kunne leve sine liv basert på likeverd og gjensidig respekt, uavhengig av kjønn, seksualitet, hvem man forelsker seg i, hvem man velger å leve sammen med og hvordan man uttrykker sin identitet.

Mål: Tromsø kommune vil med denne handlingsplanen arbeide for å øke kunnskapen og respekten for kjønnsmangfold, skape større trygghet for seksuelle minoriteter og bidra til å øke kompetansen i samfunnet om ulike kjønnsuttrykk og seksuell orientering, og derigjennom være med på å fremme frihet og større handlingsrom for alle innbyggere.

Kompetanse, skole og barnehage er de viktigste satsingsområdene som prioriteres i handlingsplanperioden de fire neste årene. Kommunen vil gjennomføre kompetanseheving blant kommunalt ansatte bl.a. gjennom fagdager og bruk av Rosa kompetanse utarbeidet av Foreningen FRI. Kursopplegget kan tilpasses ulike faggrupper og tjenester. Skeiv ungdom har utarbeidet workshop-konseptet RESTART for ungdomsskoleelever.

Skoler og barnehager står i en særstilling i handlingsplanen, av to viktige grunner:

1. **Barn og unge har rett til og behov for kunnskaper** om mangfoldet innen kjønn, identitet, kropp og seksualitet.
2. **Barn og unge har rett til og behov for et godt skolemiljø** basert på trygghet og respekt, der det er rom for alle, og nulltoleranse for mobbing.

Fra barnehagen til barneskolen og ungdomsskolen er det viktig at barn og ungdom får informasjon og opplæring som åpner for forskjellige kjønnsidentiteter og seksualitetsmangfold, og som vektlegger likeverd og respekt. Det er også viktig at de møter ansatte med kunnskaper og bevisste holdninger, som presenterer heterofili og ikke-heterofili som likeverdige variasjoner av samliv og seksualitet, uten å fremstille ikke-heterofili som et avvik fra normalen. Det handler også om god formidling og

språklig bevissthet, der en for eksempel ikke bruker uttrykk som *oss heterofile* og *de homofile*, og åpner opp for pronomenet *hen*.

Tiltakene i handlingsplanen er basert på kommunens ansvar som tilrettelegger, tjenesteyter og arbeidsgiver og kommunen som samarbeidspartner med aktuelle lag og foreninger og det sivile samfunn. Viktige lokale samarbeidspartnere er foreningen FRI Troms, Skeiv ungdom Troms, Tromsø Arctic Pride, Tromsø idrettsråd, Troms fotballforbund, næringslivet, lag og foreninger, innvandrer-organisasjoner, integreringsutvalget, trossamfunn, kulturaktører, ungdomsrådet, og andre som arbeider for mangfold og inkludering, og mot diskriminering.

Kompetanseheving i barnehager og skoler der de ansatte får kunnskaper og læringsverktøy om kjønns -og seksualitetsmangfold er handlingsplanens viktigste tiltak. Dette knyttes til oppgavene barnehagene og skolene har i dag og framover:

I den nasjonale rammeplanen for barnehager (2017 –) heter det: *Barnehagen skal fremme likeverd og likestilling uavhengig av kjønn, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, etnisitet, kultur, sosial status, språk, religion og livssyn. Barnehagen skal motvirke alle former for diskriminering og fremme nestekjærlighet.*

Likestillingssenteret m.fl. har utarbeidet et ressurshefte, *Likestilt og likeverdig praksis i barnehagen* (2020), som skal støtte barnehageansatte i arbeidet med likestilling og likeverd på grunnlag av kjønn, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og seksuell orientering.

I **Kvalitetsutviklingsplan for barnehage og skole 2021 – 2025** : *Du og jeg og vi to – Vi vil!* står det i kapittelet om *Kvalitetsområde 1: Barn og unges livsmestring* at *det skal legges til rette for at barns og unges identitetsutvikling og positive selvforståelse støttes, og at mangfold og ulikhet synliggjøres og fremheves.*

Nye veiledere for trygt miljø i skole og barnehage

Forståelsen av mobbe- og inkluderingsbegrepene har endret seg siden *Strategiplan mot mobbing i barnehager og skoler i Tromsø kommune* kom i 2014. Denne fases derfor ut, og på nyåret 2024 kommer det nye veiledere som også hensyntar lovendringer som trer i kraft ved årsskiftet.

Skolens overordnede verdier.

- Opplæringsloven
    - Opplæringa skal gi innsikt i kulturelt mangfold og vise respekt for den enkeltes overbevisning.
    - Skolen skal ha nulltoleranse mot krenkelser som mobbing, vold, diskriminering og trakassering
    - Skoleansatte skal gripe inn mot alle typer krenkelser, og har plikt til å melde fra til rektor ved mistanke om at en elev ikke har det bra.
    - Den nye opplæringsloven, som trer i kraft 1. august 2024,
        - viderefører i hovedsak reglene om skolemiljø, men kommer med en tydeliggjøring av hva som kan regnes som krenkelser.
        - får en tungtveiende hovedregel om at inndelinga i klasser og grupper skal bidra til at disse blir mangfoldige fellesskap, og at skolen blir en møteplass der elevene utvikler toleranse og respekt for hverandre. Da det kan finnes ulike kjønnsidentiteter blant elevene, skal hovedregelen tolkes særlig strengt når det kommer til inndeling etter kjønn.

I læreplanen av 2020 (LK20) har kjønn og kjønnsidentitet en sentral plass i et av de tre tverrfaglige temaene "som skal behandles i alle sammenhenger der det er naturlig": *Folkehelse og livsmestring*. Her er det definert 24 kompetansemål om kjønns- og seksualitetsmangfold, fordelt over hele grunnskoleløpet, og fagene samfunnsfag, naturfag, og KRLE.

Foreningen Fri har utarbeidet et ressurshefte for lærere – *Undervisningsopplegg om kjønns- og seksualitetsmangfold, 1. – 10. trinn* (revidert 2022)– som er tilpasset Kunnskapsløftet 2020.

Ungdata og andre undersøkelser som også tar opp psykisk helse, tilfredshet, selvtillit, depresjoner o.l., underbygger behovet for at «livsmestring» skal være en sentral del av skolens formål.

Prioriterte tiltak 2024 - 2027:

1. BARNEHAGE OG SKOLE

1.1. Kompetanseheving barnehager og skoler: Ansatte i alle barnehager og skoler skal få tilbud om oppdatert kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold gjennom kurs eller fagdager i løpet av handlingsplanperioden. Kompetansehevingen kan gjennomføres i samarbeid med *Rosa kompetanse.*

1.2. Kompetanseheving til alle ungdomsskoleelever og grunnskoleelever: Alle skolene med ungdomstrinn bør få besøk av eksempelvis kursopplegget *Restart*, Sex og politikks Uke 6, eller tillsvarende opplegg, som en del av undervisningen om kjønn, sex og kropp. Alle elever på 8. trinn skal gjennomføre et kursopplegg.
Foreningen FRIs *Undervisningsopplegg om kjønns- og seksualitetsmangfold, 1. – 10. trinn,* bør brukes i alle klassetrinn i relevant undervisning.

***Restart* til alle ungdomsskoleelever:** Alle skolene med ungdomstrinn skal få besøk av kursopplegget *Restart* i regi av Skeiv ungdom som en del av undervisningen om kjønn, sex og kropp. Målgruppen er alle elever på 8. trinn.

1.3. Sørge for at godt opplysningsmateriell og brosjyrer fra eksempelvis organisasjonene FRI og Skeiv ungdom finnes på alle skoler.

1.4. Bøker i skoler og barnehager: Sørge for at biblioteket gjennom skolebibliotektjenesten formidler bøker og medier om temaet til bruk i barnehager og skoler.

1.5. Arbeide for likestilling og mangfold i barnehagen, gjennom roller, lek og aktivitet på tvers av kjønn, bli kjent med kroppen, og med forskjellige familieformer.

1.6. Toaletter og garderober: Hver skole bør ha minst ett kjønnsnøytralt toalett. Alle skoler skal vurdere løsninger for å muliggjøre mer privatliv i garderober/dusjer gjennom ombygging/tilpasninger.

2. FRITID OG SAMFUNN

2.1. Kompetanseheving for kommunalt ansatte: Relevant kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold tas inn i kompetanseprogrammene for tjenestene innen kultur, idrett og fritid. Ansatte og frivillige i religiøse samfunn og andre aktuelle organisasjoner inviteres til å delta på kurs. Tromsø kommunes ledergruppe skal gjennomføre kompetansehevende tiltak for å tilstrebe sertifisering, som eksempelvis *Regnbuefyrtårn*, i løpet av planperioden. Det bør vurderes om dette skal gjelde flere kommunalt ansatte og avdelinger.

2.2. Samarbeidsavtale med Tromsø idrettsråd, Troms fotballkrets og Troms idrettskrets som omfatter raushet og åpenhet, anti-mobbing og opplæring av trenere/ledere innen temaet. Idretten og Tromsø kommune skal også samarbeide om praktiske tiltak som kan lette garderobesituasjonen for ikke-binære i kommunale og lagseide idrettsanlegg.

2.3. Tromsø kommune skal fortsette med møteplass for skeiv ungdom i samarbeid med Arctic Pride og Skeiv Ungdom. Møteplassen skal være en lavterskel trygg arena for skeiv ungdom og tilby aktiviteter for ungdommene, på lik linje med andre ungdomsklubber.

2.4 Møteplasser for transpersoner: Tromsø kommune skal tilstrebe samarbeid med aktuelle organisasjoner som PKI – Pasentorganisasjonen for kjønnsinkongruens Troms og Finnmark, Arctic Pride og FRI Troms og Finnmark om møteplass/faste møter for transpersoner. Møteplassen skal være en lavterskel trygg arena for mennesker med kjønnsinkongruens, spesielt de unge, og også kunne tilby foreldrekvelder.

2.5. Støtte opp om Tromsø Arctic Pride og samarbeide om å feire og synliggjøre mangfold, og spre kunnskap gjennom seminarer og samlinger om temaet.

2.6. Innvandrere og religiøse samfunn: Handlingsplanen for kjønns- og seksualitetsmangfold skal være en plattform for å styrke kunnskapen og fremme dialogen i Tromsøsamfunnet knyttet til ulike religiøse syn og bakgrunn fra ulike land og kulturer. Tromsø kommune vil samarbeide med innvandrer-organisasjoner, religiøse samfunn/menigheter om å fremme kunnskap om likestilling og kjønns- og seksualitetsmangfold.

2.7. Introduksjonsprogrammet for flyktninger tar inn kjønns- og seksualitetsmangfold som en del av temaet samfunn, likestilling og likeverd.

2.8. Sørge for godt opplysningsmateriell og brosjyrer fra bl.a. organisasjonene FRI og Skeiv ungdom finnes på fritidsklubber, Tvibit, idrettshaller osv. på flere språk.

2.9. Samarbeide med utelivsbransjen, turistnæringen og andre næringsaktører om å markedsføre den åpne og rause byen der alle er velkomne. Nulltoleranse overfor diskriminering på bakgrunn av rase, etnisitet, religion og kjønnsmangfold skal inngå i opplæring og være premiss for skjenke- og serveringsbevillinger.
Ansvar: Seksjon for samfunn, innovasjon og næring

2.10. Samarbeide med ungdomsrådet, eldrerådet og rådet for mennesker med funksjonsnedsettelser om å dele informasjon og kunnskap og bedre forholdene for kjønns- og seksualitetsmangfold innen alle befolkningsgrupper.

2.11. Samarbeid med politiet – bekjempe trakassering og hatvold: Tromsø vil være en åpen by der alle respekteres og er velkommen, og der trakassering og hatvold ikke aksepteres. Politiet er en viktig samarbeidspart, og kjønns- og seksualitetsmangfold skal være et viktig tema i alle samarbeidsorgan som Politiet og Tromsø kommune deltar i. Dette samarbeidet kobles opp mot aktuelle kommunale prosjekter, som for eksempel Trygg By Norge / Nordic Safe Cities.

2.12. Inkludere temaet om kjønns- og seksualitetsmangfold i aktuelle planer og kommunale dokumenter. Alle relevante deler av kommunens planverk skal tematisere aktuelle aspekter av kjønns- og seksualitetsmangfold.

2.13. I alle tilskuddsbrev fra Tromsø kommune skal det opplyses at:
tilskuddsmottakere må forplikte seg til å motarbeide alle former for diskriminering, herunder diskriminering basert på seksuell orientering og kjønnsuttrykk.

2.14. Denne handlingsplanen skal oversettes til nordsamisk og engelsk

3. HELSE OG OMSORG, HJELPETJENESTER

3.1. Kompetanseheving for kommunalt ansatte: Relevant kunnskap om kjønns- og seksualitetsmangfold tas inn i kompetanseprogrammene og gjennom kursopplegg for helsetjenester, pleie- og omsorgstjenester, Flyktningetjenesten inkludert bofelleskapene, psykiske helsetjenester og alle tjenestene i Seksjon for barn og familie. Det skal inkludere hjelpetjenester til mennesker med nedsatte funksjonsevner. Sosialmedisinsk senter har spisskompetanse på området og skal bidra med kunnskapsformidling til fastleger.

3.2. Sørge for godt opplysningsmateriell og brosjyrer fra eksempelvis organisasjonene FRI og Skeiv ungdom finnes på helsestasjoner, legekontor, sykehjem og omsorgssentre osv.

3.3. Samarbeid med FRI og andre om informasjon for eldre om kjønns- og seksualmangfold.

3.4. Samarbeid Sosialmedisinsk senter og fastlegetjenesten om innsats for å øke testfrekvens og redusere smitte.

3.5. En styrket kommunal psykisk helsetjeneste må inkludere kompetanse om utfordringer som Lhbt-personer møter, og bidra til bedre og mer relevant hjelp og behandling.

3.6. Inkludere *kjønns- og seksualitetsmangfold* i aktuelle planer og dokumenter innen helse og omsorg.

3.7. Foreldre av unge skeive har også behov for informasjon og kompetanseheving, men har ikke blitt tilstrekkelig påtenkt som målgruppe. Tromsø kommune skal tilpasse sine relevante tjenester slik at foreldre, og andre i nære relasjoner til unge skeive lett kan søke råd og støtte.

4. OPPFØLGING, GJENNOMFØRING OG EVALUERING

I følge Likestillings- og diskrimineringsloven, har Tromsø kommune som offentlig myndighet ansvar for å fremme likestilling og hindre diskriminering, herunder diskriminering basert på kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk:

> ***§ 24.Offentlige myndigheters aktivitets- og redegjørelsesplikt***
> *Offentlige myndigheter skal i all sin virksomhet arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og hindre diskriminering som nevnt i § 6. Plikten innebærer blant annet at offentlige myndigheter skal forebygge trakassering, seksuell trakassering og kjønnsbasert vold og motarbeide stereotypisering.*
>
> *Offentlige myndigheter skal redegjøre for hva de gjør for å integrere hensynet til likestilling og ikke-diskriminering i sitt arbeid. Offentlige myndigheter skal redegjøre for hvordan de arbeider med å omsette prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og ikke-diskriminering til handling. Offentlige myndigheter skal vurdere resultatene som er oppnådd, og opplyse hvilke forventninger de har til dette arbeidet fremover. Redegjørelsen skal gis i årsrapport, i årsberetning eller i et annet offentlig tilgjengelig dokument.*

Norsk standard for mangfoldsledelse (NS 11201) er et nyttig verktøy for å rekruttere mangfoldig og dra nytte av potensialet som ligger i et mangfoldig team.

Tromsø kommune som arbeidsgiver: Det skal videreføres i kommunens personalpolitiske dokumenter at en skal arbeide for mangfold og motarbeide diskriminering på arbeidsplassen. I kommunens *HR-strategi* (2023) er det formulert slik:

> *Verdifulle medarbeidere*
>
> *Vi skal være en inkluderende arbeidsgiver og en likestilt og mangfoldig organisasjon som legger til rette for at medarbeidere med ulik bakgrunn, perspektiver, forutsetninger og ønsker har en plass i arbeidslivet. Vi skal aktivt rekruttere medarbeidere med ulik bakgrunn på alle nivå i kommunen. Tromsø er en mangfoldig kommune, og vi vil at arbeidsstyrken skal gjenspeile befolkningen.*
>
> *Alle som bor i Norge skal ha like muligheter til å bidra og til å delta i fellesskapet, uavhengig av kjønn, etnisk bakgrunn, seksuell orientering og funksjonsnedsettelse. Likestilling forutsetter tilgjengelighet og tilrettelegging.*

Samarbeid med fagforeningene er en viktig del av strategien for å fremme mangfold og toleranse på arbeidsplassen.

Kommunen skal etter loven redegjøre i sin årsmelding for sine tiltak for likestilling, herunder kjønns- og seksualitetsmangfold.

Hovedansvar for oppfølging og evaluering av handlingsplanen legges til kommunedirektøren. Det gjennomføres evaluering av gjennomføring våren 2025 og høsten 2027, i samarbeid med ekstern koordinator for handlingsplanen og organisasjonene FRI Troms og Skeiv ungdom Troms. Disse evalueringene framlegges for kommunestyret i en egen rapport, og danner grunnlaget for revidering av handlingsplanen.

4.1. Evaluering vår 2025

Evalueringsrapport til kommunestyret.

4.2. Evaluering høst 2027

Evalueringsrapport til kommunestyret.

ORDLISTE

Bifil: Å være bifil handler om både praksis, tiltrekning og identitet. Bifile personer blir tiltrukket av eller forelsker seg i mennesker uavhengig av hvilket kjønn den andre har, men ikke alle bifile er like interesserte i alle kjønn. Hvem vi tiltrekkes av, forelsker oss i og hvem vi inngår forhold med, kan variere gjennom livet. Dette trenger ikke bety at man veksler mellom å være bifil og å ha en annen seksuell orientering.Bifile kan oppleve usynliggjøring, å ikke bli tatt på alvor og annen diskriminering blant både heterofile og skeive. Personer som er homofile, lesbiske og heterofile kan ha biseksuell praksis uavhengig av deres seksuelle orientering.

Cisperson: Å være cisperson, ciskjønnet eller cis innebærer å identifisere seg med kjønnet man fikk tildelt ved fødsel. Begrepet er tatt i bruk som en motsats til trans-begrepene og tydeliggjør at alle har en kjønnsidentitet. Både heterofile, bifile, homofile, lesbiske og personer med variasjon i kroppslig kjønnsutvikling kan være cispersoner.

Diskriminering er at noen blir behandlet dårligere enn andre, uten at denne forskjellsbehandlingen er saklig, nødvendig og forholdsmessig. Det spiller ingen rolle om hensikten med forskjellsbehandlingen er å diskriminere eller ikke.
For at noe skal regnes som diskriminering etter likestillings- og diskrimineringsloven, må forskjellsbehandlingen ha sammenheng med ett eller flere av diskrimineringsgrunnlagene: kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, omsorgsoppgaver, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder eller kombinasjoner av disse grunnlagene. Forbudet gjelder både forskjellsbehandling som skjer på grunn av et eksisterende diskrimineringsgrunnlag, forskjellsbehandling som skjer på grunn av et antatt diskrimineringsgrunnlag og forskjellsbehandling som skjer fordi en person vil besitte et diskrimineringsgrunnlag i fremtiden. Dette innebærer blant annet at diskriminering som skjer på grunn av antatt seksuell orientering rammes av forbudet. Diskrimineringsforbudet gjelder også diskriminering som skjer på grunn av en persons tilknytning til en annen person som besitter et diskrimineringsgrunnlag.

Flytende, *fluid* eller *gender-fluid* refererer til de av oss som har et kjønn eller seksualitet som er flytende. En kan identifisere seg som en jente en dag, en gutt den neste eller ikke-kjønnet, to-kjønnet eller ikke-binær. Dette betyr også at en kan tenne seksuelt på jenter, gutter, ikke-kjønnede, to-kjønnede eller ikke-binære. (Store norske leksikon)

Funksjonshindret er et begrep som blir brukt på samme måte som funksjonshemmet av Likeverds- og mangfoldsutvalget i NOU 2023:13. Personen er hemmet av samfunnets strukturer og barrierer og hindret av samfunnets strukturer og barrierer. Utvalget velger det nye begrepet funksjonshindrede

for å styrke fokuset på at borgernes muligheter til samfunnsdeltakelse blir hindret på grunn av mangel på tilrettelegging.

Hatefulle ytringer: Den norske straffeloven forbyr noen former for diskriminerende eller hatefulle ytringer basert på hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse, religion eller livssyn, seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk eller nedsatte funksjonsevne. Etter straffeloven er det også et vilkår for straffbarhet at ytringen fremsettes offentlig eller i andres nærvær.
Med hatefulle ytringer menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av noen av forholdene nevnt over.

Hatkriminalitet: Politiet registrerer tilfeller av hatkriminalitet, og de har definert hatkriminalitet som «lovbrudd som helt eller delvis er motivert av eller som har bakgrunn i hat eller negative holdninger til religion eller livssyn, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk og/eller nedsatt funksjonsevne».
For at noe skal regnes som hatkriminalitet etter denne definisjonen, må forholdet rammes av straffeloven. Ethvert brudd på straffeloven kan være hatkriminalitet dersom motivet er som nevnt i definisjonen over. Forhold som er diskriminerende, men som rammes av annen lovgivning enn straffeloven, faller utenom definisjonen

Hen er et kjønnsnøytralt pronomen som kan brukes om personer som ikke vil (eller kan) settes i bås som enten kvinne eller mann. Begrepet kan også brukes om personer man ikke kjenner til det foretrukne pronomenet til, når man ikke vet hvilket pronomen en person foretrekker, eller når kjønn ikke spiller noen rolle. I 2022 kom ordet «hen» inn i Språkrådets rettskrivingsnormer for nynorsk og bokmål.

Heterofil: Å være heterofil handler både om praksis, tiltrekning og identitet. En heterofil person tiltrekkes av og forelsker seg i mennesker med et annet kjønn. Heterofil eller heteroseksuell orientering er den mest utbredte seksuelle orienteringen.
Både cispersoner og transpersoner kan være heterofile. Personer som er homofile og lesbiske kan ha heteroseksuell praksis uten at det får innvirkning på deres seksuelle identitet.

Heteronormativitet: Begrepet beskriver den utbredte antagelsen om at alle er heterofile og ciskjønnede. Heteronormen omfatter de kulturelle og sosiale institusjoner, normer, praksiser og språk som reflekterer at samfunnet og kulturen forutsetter at alle mennesker er heterofile.
Den heteronormative seksualiteten vektlegger reproduksjon, og den heterofile kjernefamilien blir naturgitt og universell. Det gjør at personer som bryter med normer for kjønn og seksualitet blir sosialt usynlige og kan bli ansett som annenrangs. I et heteronormativt samfunn er alle ikke-heterofile i minoritet og antas å være heterofile med mindre det motsatte er bevist.

Homofil: Å være homofil handler både om praksis, tiltrekning og identitet. En homofil mann eller kvinne tiltrekkes av eller forelsker seg i personer av samme kjønn. En homofil mann tiltrekkes av andre menn, mens en homofil (lesbisk) kvinne tiltrekkes av andre kvinner.
Både cispersoner og transpersoner kan være homofile. Personer som er heterofile kan ha homoseksuell praksis uten at det får innvirkning på deres seksuelle identitet.

Ikke-binær: En person som ikke opplever å passe inn i kategoriene «mann» eller «kvinne». Å være ikke-binær handler om kjønnsidentitet og ikke om hvordan kroppen ser ut. Noen ikke-binære identifiserer seg som noe midt mellom kvinne og mann, andre identifiserer seg ikke ved kjønn. I samfunnet deles ofte kjønn inn i to kategorier, jente og gutt. Denne inndelingen passer ikke for alle.

ILGA – International Lesbian and Gay Association – ble stiftet i 1978 og har i dag rundt 1100 medlemsorganisasjoner fra 110 land. ILGA Europe utgir et årlig Regnbuekart – en rapport som rangerer europeiske land i forhold til rettigheter for skeive.

Interseksjonalitet er et begrep som beskriver at ulike oppfattede egenskaper hos mennesker kan «møtes» i andres forståelse av oss og påvirke i hvilken grad og hvordan vi utsettes for diskriminering eller befinner oss i privilegerte, sosiale posisjoner.
Begrepet har bakgrunn fra diskrimineringsjussen og illustrerer hvordan ulike identitetskategorier vi bærer preg av «krysser» hverandre og påvirker både utgangspunkt og utfall i våre liv. En interseksjonell forståelse av diskriminering innebærer å rette oppmerksomhet mot hvordan diskrimineringserfaringer ikke eksisterer i et vakuum hvor vi kun opplever diskriminering på grunn av enkeltstående årsaker, for eksempel kjønnet eller kjønnsidentiteten vår, hudfargen eller funksjonsevnen vår. Noen eksempler på interseksjonell diskriminering er å bli forskjellsbehandlet både på bakgrunn av å være homofil og melaninrik.

Kjønn er ofte en grunnleggende side ved en persons identitet. Normer i samfunnet er i stor grad med på å definere hva som er typisk kvinnelig og mannlig. Hva som blir sett som mannlig og kvinnelig, varierer gjennom historien og mellom kulturer.
Kjønn kan forstås som tre ulike aspekter: biologisk kjønn (den kroppen du er født med), psykologisk kjønn (det kjønnet du føler deg som) og sosialt kjønn (det kjønnet andre oppfatter deg som og som du sosialiseres inn i).
Det er vanlig å tenke at det finnes to kjønn, mann eller kvinne. Imidlertid er det personer som ikke føler seg hjemme under disse to kategoriene. I noen land finnes det derfor en mulighet til å registrere seg som et annet kjønn enn mann eller kvinne.

- Biologisk kjønn: Biologisk kjønn utgjøres av biologiske faktorer som ytre og indre genitalier, gener, kromosomer og kjønnshormoner.
- Juridisk kjønn: Samfunnets offisielle registrering av kjønn. Juridisk kjønn er det kjønnet man er registrert med i Folkeregisteret. Juridisk kjønn samsvarer ikke nødvendigvis med sosialt kjønn. Lov om endring av juridisk kjønn trådte i kraft i 2016. Med denne loven er det du selv som bestemmer om du står oppført som kvinne eller mann i Folkeregisteret. Om du er 6 år eller eldre, trenger du ikke legeerklæring for å endre det juridiske kjønnet ditt. Loven gjelder for personer som har fylt 16 år, men personer mellom 6 og 16 år kan søke om å endre sitt juridiske kjønn med tillatelse fra foreldre. Barn under 6 år kan få endret juridisk kjønn dersom de har en medfødt, usikker somatisk kjønnsutvikling. Tilstanden må dokumenteres av helsepersonell. Det er skattekontoret som fatter vedtak om endring av juridisk kjønnsstatus og tildeler nytt fødselsnummer.
- Sosialt kjønn: Det kjønnet andre oppfatter deg som og som du sosialiseres inn i.

Kjønns- og seksualitetsmangfold: Kjønnsmangfold handler om at det finnes mange måter å være kvinne/mann eller gutt/jente på, både for homofile, heterofile, lesbiske, bifile og transpersoner. Begrepet åpner også opp for at det finnes flere kjønnsidentiteter enn kvinne og mann. Begrepet kan bidra til å skape rom for ulike kjønnsuttrykk, -preferanser og -identiteter uten å kategorisere. Seksualitetsmangfold handler om å anerkjenne eksistensen av et flertall av seksualiteter uten at disse trenger å bli kategorisert.

Kjønnsidentitet vil si en persons indre opplevelse av å være kvinne, mann, både kvinne og mann eller ingen av delene. De fleste identifiserer seg med det kjønnet de ble tildelt ved fødsel, men ikke alle. Opplevd kjønn kan brukes som et synonym til kjønnsidentitet.

Kjønnsinkongruens er en vedvarende opplevelse av at kjønnet en ble tildelt ved fødsel ikke samsvarer med kjønnet man selv opplever å være. Personer med kjønnsinkongruens kalles ofte for transpersoner, men ikke alle som opplever kjønnsinkongruens, definerer seg om transpersoner. Kjønnsinkongruens er også en diagnose som erstatter alle diagnoser som tidligere begynte med «trans»- og forklares som manglende samsvar mellom opplevd kjønn og det kjønnet man ble tildelt ved fødsel.

Kjønnskarakteristika viser til det biologiske eller kroppslige aspektet ved kjønn, det vil si fysiske trekk, kjønnskromosomer, kjønnshormoner og kjønnsorganer. Personer med variasjon i kroppslig kjønnsutvikling er født med en sammensetning av kjønnskarakteristika som varierer i større grad enn vi tradisjonelt forbinder med mannskropper og kvinnekropper.
Kjønnskarakteristika kan deles inn i primære og sekundære kjønnskarakteristika:

- Primære kjønnskarakteristika: inkluderer kjønnskromosomer (f.eks. XX, XY, X, XXY), utvendige kjønnsorganer (f.eks. penishode, forhud, klitoris, kjønnslepper, vulva), gonader/kjønnskjertler (testikler og eggstokker), hormoner (østrogen og testosteron) og indre, reproduktive organer (f.eks. livmor, eggledere, prostata).
- Sekundære kjønnskarakteristika: karakteristika som utvikler seg senere i livet, ofte i forbindelse med pubertet og kan knyttes til hormonell utvikling. Det kan være snakk om kropps- og ansiktshår, menstruasjonssyklus, brystutvikling, høyde, muskeldistribusjon og kroppsfett.

Kjønnsuttrykk: Et kjønnsuttrykk er måten vi gir oss til kjenne på, for eksempel gjennom klær, som enten kvinne, mann, feminin, maskulin eller utenfor samfunnets tokjønnsnorm. Selv om de fleste mennesker presenterer seg i et kjønnsuttrykk som blir oppfattet som klart mannlig eller klart kvinnelig, har noen et kjønnsuttrykk som bryter med todelingen mellom mann og kvinne.

Konverteringsterapi er praksis som har til formål å endre, fornekte eller undertrykke en persons seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. Dette kan representere en form for negativ sosial kontroll og kan være en alvorlig krenkelse av menneskers identitet, integritet og menneskeverd. Barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet, kan være særlig sårbare i møte med praksis som forsøker å undergrave hvem de er.

Lesbisk: Å være lesbisk, handler både om praksis, tiltrekning og identitet. En lesbisk kvinne tiltrekkes av eller forelsker seg i personer av samme kjønn, altså andre kvinner.
Både cispersoner og transpersoner kan være lesbiske. Personer som er heterofile kan ha lesbisk praksis uten at det får innvirkning på deres seksuelle identitet.

LHBT er en betegnelse på lesbiske, homofile, bifile og transpersoner som gruppe. Det er også vanlig å inkludere intersex og skeive i denne gruppen, og da blir forkortelsen LHBTIQ. 'Q' står for queer som er den engelske varianten av skeiv. Det er etter hvert et stort mangfold av identitetskategorier som hører inn under gruppen av de som bryter med normer for kjønn og identitet, og noen velger å omtale gruppen som LHBT+ for å synliggjøre at alle er inkludert. I denne planen bruker vi LHBT.

Normer for kjønn og seksualitet: Normer er uskrevne regler, tanker og ideer som et samfunn, og vi som lever i det, tar for gitt. Normer skaper forventninger til hvordan vi skal oppføre oss og hvordan vi skal være og innebærer forestillinger om hva som er positivt og hva som er negativt. Normer varierer mellom ulike samfunn og kulturer og kan endre seg over tid.
Normer for kjønn er utbredte forestillinger som tar for gitt at alle identifiserer seg med kjønnet de ble tildelt ved fødsel og at oppførselen vår og hvordan vi uttrykker oss, samsvarer med dette kjønnet. Normer for seksualitet dreier seg om forventninger til hvem vi tiltrekkes av, forelsker oss i, har sex

med, hvordan vi har sex og hva som tenner oss. I et heteronormativt samfunn antas det at alle er heterofile.

Panfil: En person som kan forelske seg i alle kjønn, eller forelsker seg uavhengig av kjønn og kropp. Begrepet overlapper delvis med bifil. "Pan" kommer av det greske ordet for "alle".

Regnbueflagget er det internasjonale symbolet for Lhbt+-bevegelsen. Regnbuen står for mangfold og synlighet. Et regnbueflagg kan signalisere at man selv er homofil, lesbisk, bifil, trans, ikke-binær eller skeiv, og kan også brukes for å vise støtte og at man kan snakke trygt om temaer knyttet til seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika.
Flere andre grupper benytter seg av egne flagg i stedet for eller i tillegg til regnbueflagg, og det er også flere som har begynt å benytte seg av et regnbueflagg med en brun og en sort stripe i tillegg, for å synliggjøre skeive med annen hudfarge enn hvit sin plass i bevegelsen.

Regnbuefyrtårn er et kvalitetsmerke for arbeidsplasser som har gjennomført grundig kompetanseheving i kjønns- og seksualitetsmangfold og satt i gang endringsprosesser for å fremme likeverdige tjenester og trygt arbeidsmiljø. Ordningen administeres av foreingen FRI.
For å bli Regnbuefyrtårn må

- minst 80% av de ansatte og 100% av ledelsen gjennomføre kompetanseheving i seks kompetansemål
- arbeidsplassen lage og følge opp en godkjent handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold

Restart er Skeiv Ungdoms skole- og fritidstiltak. Restart Skole tilbyr et interaktivt undervisningsopplegg basert på normkritisk metode fra 4. trinn til VG3 i skoleverket.
Restart Fritid holder undervisning for unge mellom 13 og 20 år på fritidsarenaer.
Undervisningen tar for seg temaene identitet, normer, privilegier, kjønn og seksualitet, og er tilpasset ulike aldre.

Rosa kompetanse tilbyr faglig bistand og undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold til skole- og barnehagesektoren, barnevernet, helse- og sosialsektoren, politi- og påtalemyndighet samt alle deler av arbeidslivet. Kompetansehevingen som tilbys er tilpasset ditt arbeidssted og dine behov. Rosa kompetanse er en fagavdeling under foreningen FRI.

Skeiv er en norsk oversettelse av det engelske begrepet queer. Mange bruker «skeiv» som en samlebetegnelse for alle som bryter med normer for kjønn og seksualitet, eller som et synonym til LHBT. For andre er «skeiv» en identitet som utfordrer og overskrider kategoriene heterofil, lesbisk, homofil og bifil og som innebærer en kritikk av samfunnets heteronormativitet. Skeiv brukes også av personer som opplever at de ikke passer inn i samfunnets inndeling av mennesker i to kjønn. Ikke alle er komfortable med at ordet «skeiv» brukes om dem.

Trakassering: Likestillings- og diskrimineringsloven forbyr trakassering på grunn av blant annet seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Med trakassering menes handlinger, unnlatelser eller ytringer som har som formål eller virkning å være krenkende, skremmende, fiendtlige, nedverdigende eller ydmykende.
I likhet med lovens diskrimineringsforbud omfatter trakasseringsforbudet både trakassering som skjer på grunn av et eksisterende diskrimineringsgrunnlag, trakassering som skjer på grunn av et antatt diskrimineringsgrunnlag og trakassering som skjer fordi en person vil besitte et diskrimineringsgrunnlag i fremtiden. Trakasseringsforbudet gjelder også hvis en person blir trakassert

på grunn av sin tilknytning til en annen person og trakasseringen skjer på grunn av for eksempel seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk.

Trans* brukes som en samlebetegnelse for et mangfold av kjønnsidentiteter og -uttrykk som bryter med samfunnets normer for kjønn. For eksempel kan begrepet «trans*» innebære personer som definerer seg som transpersoner, personer som er født i feil kropp, ikke-binære, kvinne-til-mann og mann-til-kvinne.

Ungdata er lokale barne- og ungdomsundersøkelser der skoleelever over hele landet svarer på spørsmål om hvordan de har det, og hva de driver med på fritiden. Undersøkelsene er tilpasset barn og ungdom på mellomtrinnet (5.-7.-trinn), ungdomstrinnet og i videregående opplæring. Ungdata-undersøkelsene omfatter et bredt spekter av temaområder. De som svarer på undersøkelsen får spørsmål om foreldre, venner, skole, lokalmiljø, fritidsaktiviteter, helse og trivsel. På ungdomstrinnet og i videregående opplæring er det også med spørsmål om rusmiddelbruk, seksualitet, risikoatferd og vold. Spørsmålene i Ungdata dekker helheten i barne- og ungdomsliv. Anvarlig for Ungdata er Velferdsforskningsinstituttet NOVA ved OsloMet, i samarbeid med landets sju regionale kompetansesentre innen rusfeltet (KORUS).

Variasjon i kroppslig kjønnsutvikling er et paraplybegrep for mange normalvariasjoner i kroppslig kjønnsutvikling, som bryter med medisinske forventninger til hvordan en hankjønns- eller hunkjønnskropp skal være. Variasjon i kroppslig kjønnsutvikling omtales noen ganger som «disorders eller diversity of sex development (DSD)», og noen personer med variasjon i kroppslig kjønnsutvikling identifiserer seg med begrepene interkjønn eller intersex.
Ikke alle variasjoner i kroppslig kjønnsutvikling er synlige. Noen kan være født med én sædleder og én eggleder, mens andre kan ha en normbrytende sammensetning av kromosomer eller hormoner som er avgjørende for den fysiske kjønnsutviklingen. Mange oppdager ikke dette før ved pubertet eller i voksen alder. Det er grunn til å tro at en del personer med variasjon i kroppslig kjønnsutvikling aldri finner ut at de har en variasjon. Noen variasjoner kan imidlertid gjøre det vanskelig for medisinsk personell og foresatte å tildele barnet et kjønn basert på kjønnsorganene. I noen tilfeller blir disse barna utsatt for kosmetisk kirurgi og senere hormonell behandling og tildelt kjønn som gutt eller jente på bakgrunn av hva det er mulig å gjøre med kosmetisk kirurgi. Kirurgisk intervensjon kan være unødvendig for å sikre barnets grunnleggende kroppslige funksjoner, og intervensjoner utover dette er bredt anerkjent av FN og EU som grove menneskerettighetsbrudd på linje med tortur.

Begrepsforklaringene i denne listen er i stor grad hentet fra
Foreningen Fri
Skeiv Ungdom
Bufdir

Referanser

Arnesen, H. S. (2024, januar 4). *Lavere livskvalitet blant ikke-heterofile.* Hentet januar 23, 2024 fra ssb.no: https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/levekar/artikler/lavere-livskvalitet-blant-ikke-heterofile

Bufdir. (2022, mai). *Befolkningens holdninger til LHBTIQ-personer. Rapport fra en spørreundersøkelse.* Hentet januar 24, 2024 fra bufdir.no: https://www2.bufdir.no/Bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00005535

Engesak, R. (2023, mai 13). *Norge faller på ILGAs regnbueindeks.* Hentet januar 23, 2024 fra blikk.no: https://www.blikk.no/norge-faller-pa-ilgas-regnbueindeks/233062

ILGA-Europe. (2023, mai 11). *Rainbow Europe Map and Index.* Hentet januar 23, 2024 fra ilga-europe.org: https://www.ilga-europe.org/report/rainbow-europe-2023/

Kristsoffersen, C. (2023). *Undervisning om kjønn og seksualitet i KRLE. En kvalitativ studie av KRLE-læreres erfaringer, utfordringer og tilnærminger til undervisning om ulike syn på kjønn og seksualitet i KRLE-faget.* Hentet januar 24, 2024 fra oslomet.no: https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/handle/11250/3088572

Lovdata. (2018, 01 01). *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven).* Hentet jan 23, 2024 fra lovdata.no: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51/rdke/ARTIKKEL_1#rdke/ARTIKKEL_1

Lovdata. (2020, desember 4). *Lov om straff (straffeloven) § 185.Hatefulle ytringer.* Hentet januar 23, 2024 fra lovdata.no: https://lovdata.no/lov/2005-05-20-28/§185

Løvgren, M. S. (2023). *Nasjonal trygghetsundersøkelse 2022, NOVA Rapport 14/23.* Hentet januar 24, 2024 fra oda.oslomet.no: https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/handle/11250/3105057

Norges idrettsforbund. (2020). *STOPP-kampanjen.* Hentet jan 24, 2024 fra idrettsforbundet.no: https://www.idrettsforbundet.no/tema/tryggidrett/stopp/

Norges idrettsforbund. (2022). *Norges idrettsforbunds bærekraftstrategi.* Hentet januar 24, 2024 fra idrettsforbundet.no: https://www.idrettsforbundet.no/contentassets/44ebaa007f6a41a2a5cd3af2617dba51/norges-idrettsforbunds-barekraftsstrategi.pdf

Norman Anderssen, H. E. (2021, juni). *Seksuell orientering, kjønnsmangfold og levekår : Resultat fra spørreundersøkelsen 2020.* Hentet januar 23, 2024 fra bufdir.no: https://www2.bufdir.no/globalassets/global/nbbf/kjonn_identitet/seksuell_orientering_kjonnsmangfold_og_levekar_resultater_fra_sporreundersokelsen_2020.pdf

Pileberg, S. (2022, januar 31). *Ord som «homo» og «lesbisk» virker litt gammeldagse nå.* Hentet januar 23, 2024 fra uio.no: https://www.sv.uio.no/iss/forskning/aktuelt/aktuelle-saker/2022/ord-som-homo-og-lesbisk-virker-litt-gammeldagse.html

Regjeringen. (2016, oktober 3). *NOU 2016: 17 På lik linje - Åtte løft for å realisere grunnleggende rettigheter for personer med utviklingshemming.* Hentet januar 24, 2024 fra regjeringen.no: https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-17/id2513222/

Regjeringen. (2022). *Meld. St. 8 (2022-2023) Menneskerettigheter for personer med utviklingshemming.* Hentet jan 24, 2024 fra regjeringen.no: https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/menneskerettigheter-for-personer-med-utviklingshemming/id2966435/

Regjeringen. (2023 (2), mai 2). *NOU 2023: 13 På høy tid - Realisering av funksjonshindredes rettigheter.* Hentet januar 24, 2024 fra regjeringen.no: https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2023-13/id2974659/?ch=3

Regjeringen. (2023, juni 26). *Prop. 132 L (2022–2023), Endringer i Straffeloven (konverteringsterapi).* Hentet januar 23, 2024 fra regjeringen.no: https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-132-l-20222023/id2984891/

Sterri, E. B. (2021). *Stability and change in attitudes towards homosexuality among immigrant-origin adolescents in Norway.* Hentet januar 24, 2024 fra fafo.no: https://www.fafo.no/zoo-publikasjoner/annen-publisering/stability-and-change-in-attitudes-towards-homosexuality-among-immigrant-origin-adolescents-in-norway

Stortinget. (2023, desember 12). *Endringer i straffeloven (konverteringsterapi).* Hentet januar 23, 2024 fra stortinget.no: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=94762

Saksprotokoll

Utvalg: Miljø-, idrett-, kultur- og samfunnsutviklingsutvalget
Arkivsaknr. 23/17311
Saksbehandler David Moen

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Ungdomsrådet	23.04.2024	
2 Eldrerådet	29.04.2024	15/24
3 Kommunalt råd for mennesker med nedsatt funksjonsevne	29.04.2024	16/24
4 Mangfolds- og integreringsutvalget	30.04.2024	13/24
5 Helse- og velferdsutvalget	03.05.2024	16/24
6 Miljø-, idrett-, kultur- og samfunnsutviklingsutvalget	03.05.2024	58/24
7 Oppvekst- og utdanningsutvalget	07.05.2024	25/24
8 Kommunestyret	22.05.2024	
9 Likestillingsutvalget		

Handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold 2024 - 2027 - Endelig behandling

---

Miljø-, idrett-, kultur- og samfunnsutviklingsutvalget har behandlet saken i møte 03.05.2024 sak 58/24

Møtebehandling

Kari Helene Skog (Ap) stilte spørsmål knyttet til egen habilitet siden hun er sentralstyremedlem i foreningen Fri.

Administrasjonens vurdering:
Habilitet reguleres i forvaltningsloven § 6. Denne bestemmelsen gjelder også for folkevalgte, jf. kommuneloven § 11-10 første ledd. Forvaltningsloven § 6 gjelder både når det skal treffes en avgjørelse, men også ved tilrettelegging av grunnlaget for en avgjørelse. Med «treffe avgjørelse» menes ikke bare alminnelige enkeltvedtak, men også andre beslutninger som delegering, instrukser og disposisjoner over forvaltningsorganets eiendom og mer. Som styremedlem vil du være inhabil dersom foreningen Fri anses som, part i saken. At foreningen har bidratt i saksforberedelsene eller senere kan søke om prosjektmidler er ikke tilstrekkelig til å si at saken retter seg mot foreningen og at den dermed er part i saken.
I henhold til andre ledd kan inhabilitet også oppstå dersom det er særegne forhold som kan lede til upartisk het. I denne saken er det vanskelig å se at den vil føre til særlige fordeler for enkelte og du har ikke oppgitt nære personlige forhold som er egnet til stille tvil om du kan opptre upartisk i saken.
Du vurderes å være habil til å behandle handlingsplanen.

Inga Bårdsen Tøllefsen (Rødt) fremmet følgende forslag på vegne av SV, Rødt og Ap:

Forslag 1: s. 3 – 2. avsnitt:
Mennesker som forventer å bli avvist, trakassert og nedvurdert, velger bort yrker, utdanninger, fritidsaktiviteter og bomiljøer preget av fordommer. Diskrimineringen rammer Lhbt-personer, så vel
som heterofile kvinner og personer som ikke følger kjønnsnormene. Seksualisert vold rammer i dag skremmende mange og er et stort samfunnsproblem.

I Tromsø kommune skal vi forebygge vold og diskriminering ved å jobbe for likestilling og likeverd og synliggjøre at det mangfoldet vi har er en ressurs og en berikelse.

Forslag 2, s. 4 – Mye positivt har skjedd. Legge til nytt avsnitt til slutt:

Det er også sterkt bekymringsfullt at vold og seksuelle overgrep mot jenter og kvinner er økende. At 1 av 5 jenter i VGS har opplevd voldtekt eller grov seksuell krenkelse, at overgrep er blitt grovere og kan spores tilbake til unges bruk av porno er noe vi må forholde oss til.

Forslag 3, s.4 : Handlingsplanens mål.

Tromsø kommune vil øke kunnskapen om og respekten for enkeltpersoners grenser, redusere omfanget av seksuelle overgrep, fremme kjønnsmangfold og skape større trygghet for seksuelle minoriteter, slik at ...

Forslag 4 s. 4 (siste avsnitt): Viktige lokale samarbeidsaktører.
Legge til Kvinnefronten mellom Arctic Pride og Tromsø idrettsråd.

Forslag 5: nytt punkt side 16 (under 2. Fritid og samfunn)
Støtte opp om Kvinnedagen i Tromsø (8.mars), og samarbeide om å feire og synliggjøre likestilling, kvinners rettigheter og kampsaker, og mangfoldet i kvinnebevegelsen.

Votering

Inga Bårdsen Tøllefsens (Rødt) forslag ble enstemmig vedtatt.
Innstillingen ble enstemmig vedtatt.

Miljø-, idrett-, kultur- og samfunnsutviklingsutvalgets vedtak

1. Handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold i Tromsø 2024 – 2027 (heretter handlingsplanen) vedtas.

2. Handlingsplanens tilknyttede midler (590 000 kr i 2024) samles i en prosjektutlysning som kan omsøkes av relevante organisasjoner, jf. kap. 4 i saksutredningen.

1. Midler til engelsk og nordsamisk oversettelse av handlingsplanen trekkes fra årets budsjett før gjenstående midler lyses ut.

Forslag 1: s. 3 – 2. avsnitt:

Mennesker som forventer å bli avvist, trakassert og nedvurdert, velger bort yrker, utdanninger, fritidsaktiviteter og bomiljøer preget av fordommer. Diskrimineringen rammer Lhbt-personer, så vel

som heterofile kvinner og personer som ikke følger kjønnsnormene. Seksualisert vold rammer i dag skremmende mange og er et stort samfunnsproblem.

I Tromsø kommune skal vi forebygge vold og diskriminering ved å jobbe for likestilling og likeverd og synliggjøre at det mangfoldet vi har er en ressurs og en berikelse.

Forslag 2, s. 4 – Mye positivt har skjedd. Legge til nytt avsnitt til slutt:

Det er også sterkt bekymringsfullt at vold og seksuelle overgrep mot jenter og kvinner er økende. At 1 av 5 jenter i VGS har opplevd voldtekt eller grov seksuell krenkelse, at overgrep er blitt grovere og kan spores tilbake til unges bruk av porno er noe vi må forholde oss til.

Forslag 3, s.4 : Handlingsplanens mål.

Tromsø kommune vil øke kunnskapen om og respekten for enkeltpersoners grenser, redusere omfanget av seksuelle overgrep, fremme kjønnsmangfold og skape større trygghet for seksuelle minoriteter, slik at ...

Forslag 4 s. 4 (siste avsnitt): Viktige lokale samarbeidsaktører.

Legge til Kvinnefronten mellom Arctic Pride og Tromsø idrettsråd.

Forslag 5: nytt punkt side 16 (under 2. Fritid og samfunn)

Støtte opp om Kvinnedagen i Tromsø (8.mars), og samarbeide om å feire og synliggjøre likestilling, kvinners rettigheter og kampsaker, og mangfoldet i kvinnebevegelsen.